

KÉPESSY IMRE

Magyar Jogtörténeti Tanszék

Témavezető: dr. Mezey Barna tanszékvezető egyetemi tanár

1848 ALKOTMÁNYOS FORRADALMA – ELŐZMÉNYEK ÉS KONTEXTUS

1. Bevezetés

Az 1848 tavaszán lezajlott eseményeket, amelyek másfél hónap leforgása alatt alapvető változásokat indukáltak a magyar alkotmányfejlődésben, különbözőképp interpretálták a későbbi korok történészei és jogtörténészei. A 20. század közepéig a Habsburgokkal szembeni nemzeti szabadságharcunkként aposztrofálták 1848-1849 történéseit, majd az 1940-es évek végén Révai József kapcsolta össze a nemzeti függetlenség kérdését a jobbágyfelszabadítás ügyével,¹ és olyan polgári forradalomként határozta meg mindazt, ami a népek tavaszának hullámai között Magyarországon zajlott, amely lehetővé tette az ország kapitalista átalakulását, és teret adott a polgári társadalom kibontakozásának. E nézetekben az a közös, hogy a folyamat forradalmi voltára helyezik a hangsúlyt. Talán részben ennek az örökségnek is betudható, hogy a közvélemény máig 1848. március 15-ét állítja a középpontba, és Alaptörvényünk is ezt a napot határozza meg nemzeti ünnepnapként „*az 1848-49. évi forradalom és szabadságharc emlékére*”.² Ehhez képest – amint erre tanulmányomban rá kívánok mutatni – a pesti forradalom, bár kétségtelenül katalizátora volt az eseményeknek, de korántsem az egyetlen, és nem is a legfontosabb.

1848 megítélésében a „forradalminak” tekinthető változás 1979-ben következett be, amikor megjelent Deák Istvánnak a „*The Lawful Revolution*” címet viselő műve, amelyben merőben új szemszögből vizsgálta a polgári Magyarország megszületésének körülményeit.³ A szerző arra mutatott rá, hogy a „forradalmi” átalakulás valójában a pozsonyi országgyűlés ülésein és korabeli politikai elitnek a bécsi udvarral folytatott tárgyalásain született meg. Kiemeli, hogy Kossuth Lajos, az események központi alakja a pozsonyi diéta követeként ugyan felhasználta céljai elérésére a pesti forradalmat, de valójában nem engedte, hogy annak vezetői valódi hatalomhoz jussanak.⁴ Amennyiben megnézzük kortárs szerzők műveit – mint például Spira Györgynek *A negyvennyolcas nemzedék nyomában* c. könyvét – azt olvashatjuk, hogy a korabeli politikai elit mindent

¹ SPIRA 1973. 10-12.

² Magyarország Alaptörvénye, J) cikk

³ GERGELY 2005. 241.

⁴ DEÁK 1983. 100.

elkövetett annak érdekében, nehogy forradalomnak kényszerüljenek elismerni az 1848-as eseményeket, mert úgy gondolták, hogy az udvar könnyebben elfogadja a vívmányokat, ha azokat az alkotmány egyenes folyományainak tüntetik fel. Ezt bizonyítja, hogy Nyáry Pál – Petőfi Sándor feljegyzése szerint – már 1848. március 16-án „hevesen, csaknem dühösen protestált minden forradalmi szó ellen, tagadta, hogy ez forradalom”.⁵ Kossuth 1848 nyarán kijelentette, hogy április 11-én befejeződött a reformkor, és eljött a konszolidáció időszaka.⁶ Egy évvel később, a Habsburg-ház trónfosztását követelő, a debreceni nagytemplomban elhangzott beszédében továbbra is azt hangsúlyozta, hogy az 1848-as törvények erős meggyőződése szerint nem revolúció szüleményei voltak – e gondolatával kivétel nélkül minden korabeli magyar politikus egyetértett.⁷

Tanulmányomban – a terjedelmi korlátokra való tekintettel – arra vállalkozom, hogy az előzmények rövid bemutatását követően három törvény megszületésének körülményeit vizsgálva adjak választ a kérdésre, mennyiben volt forradalomnak, és mennyiben alkotmányos keretek között lezajlott reformnak tekinthető az a folyamat, amelynek eredményeként Magyarországon megszületett az alkotmányos monarchia.

2. „Haza és haladás”

A Habsburgok a magyar király tradicionálisan erős jogköreire, valamint annak szent, sérthetetlen és felelőtlen mivoltára támaszkodva az 1526-ot követően a jogaruk alá került Magyar Királyság esetében is igyekeztek a hatalmat minél erőteljesebben saját kezükben összpontosítani.⁸ Bár több alkalommal is megerősítették azt az ígéretüket, hogy továbbra is megkoronáztatják magukat magyar királlyá, felesküdnek a magyar törvényekre, és a jövőben is azok szerint fogják kormányozni az országot,⁹ a dinasztia tagjai az abszolutizmus hívei voltak, akik több alkalommal is kísérletet tettek a kormányforma bevezetésére Magyarországon. Mindez konfliktusokhoz vezetett az előjogait védő nemességgel, akik szemében saját privilégiumaik védelme egyúttal az ország alkotmányos rendjének védelmének is jelentette. Ez indokolható is volt abból a szempontból, hogy a Habsburgok, miután nemcsak magyar királyok voltak, igyekeztek az országot olyan Bécsben székelő udvari hatóságokkal kormányozni, mint az Államtanács vagy később az Államkonferencia.¹⁰ Ez pedig azt eredményezte, hogy az országot érintő fontos, külügyi és hadügyi döntések meghozatalára több alkalommal külföldön került sor.

⁵ SPIRA 1973. 231-232.

⁶ DEÁK 1983. 121.

⁷ MEZEY 2015. 56.

⁸ DEÁK 1983. 116-121.

⁹ Lásd: 1790/91. évi X. tc.

¹⁰ FÁBIÁNNÉ 1998. 228-229.

Az 1792-ben trónra lépő I. Ferenc uralkodásának végére ismét kiéleződtek az ellentétek. Ezek forrása főként abban volt keresendő, hogy a napóleoni háborúkat követően az uralkodónak a Szent Szövetség egyik vezetőjeként szüksége volt a magyarok adójára és megajánlott újoncaira, amihez elengedhetetlen volt a magyar országgyűlés hozzájárulása.¹¹ Ezzel egyidejűleg a király igyekezett az országot abszolutisztikus eszközökkel irányítani, aminek szerves részét képezte, hogy 1811 és 1825 között egyetlen alkalommal sem hívta össze a magyar rendi gyűlést.

Az előzményekhez hozzátartozik, hogy Magyarország a 19. század első felében nemcsak Nyugat-Európa országaihoz, de a Habsburg örökös tartományokhoz képest is elmaradottnak számított. Ennek oka az volt, hogy az ipari forradalom korában a magyar gazdaság még mindig főként a mezőgazdaságra épült. Ez nemcsak az ország Európán belüli földrajzi fekvéséből következett, hanem abból is, hogy a 18. század elejétől a Habsburgok által létrehozott hadsereg állandó piacot jelentett a magyar mezőgazdasági termékeknek, ami a földbirtokos nemességet nem igazán sarkallta a gazdasági reformokra.¹² Azt nem lehet kijelenteni, hogy csakis és kizárólag a bécsi udvar hibáinak lett volna a következménye ez a helyzet, mert Magyarország gazdasági fejlődése már a mohácsi vést megelőzően is egészségtelen irányba terelődött.¹³ Az a tény viszont, hogy a napóleoni háborúk végére a bécsi kincstár kimerült, nemcsak a pénz erőteljes devalvációjához vezetett, hanem ahhoz is, hogy a magyar földbirtokosok hagyományos piaca is megroggyant. Mindezek a körülmények a politikai hatalommal bíró nemesség tagjait is arra ösztönözték, hogy érdekeltek legyenek a reformok ügyében. (Abban, hogy a rendek rádöbbenjenek, hogy az ingyenes jobbágymunka valójában alacsony hatékonysága miatt mennyire „drága”, nagy szerepe volt Széchenyi műveinek.)¹⁴ Egyre többen látták be a 19. század első felében, hogy a feudális termelési rend az 1700-as évek végére teljesen megrekedt fejlődésében. Innentől kezdve a nemesség, ezen belül is főként a köznemesség egyre erőteljesebben a változások élére állt, aminek következtében szembekerült azzal a bécsi udvarral, amely különösen Metternich korában az átalakulás legfőbb ellenfelének számított. Hozzáteve, hogy bár ők maguk is érzékelték a változások szükségességét, de mégsem tudtak válaszokat adni azokra a kérdésekre, miképp lehetne megreformálni a birodalmat.

1848-ról beszélve tipikusan a köznemességet szokás meghatározni, mint a reformok fő zászlóvivőit, mégis megéri röviden megvizsgálni, miképp tagozódott a politikai elit hazánkban. Mindenekelőtt azt kell kiemelni, hogy a magyar politikát a 16. századtól kezdve egy kérdés determinálta: a Bécshez fűződő viszony. Nem az jelentette az igazi kérdést, hogy konzervatív avagy liberális világnézetet vallott-e valaki, maguk a pártok se eszerint szerveződtek. 1847-ben a Konzervatív Párt és az Ellenzéki Párt programja meglehetősen hasonlóságokat mutatott (igaz, a konzervatívok részéről főként

¹¹ DEÁK 1983. 24.

¹² SPIRA 1973. 8.

¹³ SPIRA 1973. 15.

¹⁴ DEÁK 1983. 44.

kényszerből).¹⁵ A különbséget az jelentette, hogy Dessewfyék a „Haza és haladás” jelszavával fémjelzett polgári átalakulást csak Béccsel együttműködésben vélték megvalósíthatónak. Ennek jellegzetes alakja az a Széchenyi István, aki az 1830-as évek legmeghatározóbb politikusaként úgy gondolta, hogy a polgári átalakulást egyrészt a kiváltságosok – ezen belül is főúri rend – vezetésével kell lebonyolítani, másrészt Ausztria, Magyarország és a dinasztia kapcsolatának messzemenő kíméletével, és semmiképp sem forradalmi eszközökkel, hanem a fennálló rendet fokozatosan átalakító törvényes intézkedések révén kell érvényre juttatni.¹⁶ Ehhez képest a liberális ellenzék tagjai úgy vélték, hogy bizonyos célok érdekében szembe lehet helyezkedni az uralkodói akarattal, de ettől függetlenül ők sem gondolkodtak forradalmi eszközök igénybevételében.

Másrészt az is látnunk kell, hogy az egyes rendeken belül is különbségek voltak abban, hogy ki mennyire állt ki a reformok ügye mellett. Hiszen az arisztokrácia köreiben éppúgy megtaláljuk a mindennemű reformot ellenző Apponyi Györgyöt, mint a középutas Széchenyit, és az első magyar miniszterelnököt, Batthyány Lajost. A köznemesség szintén megosztott volt, igaz, más téren: tagjai között szerepel az egyre radikálisabb, emellett municipalista eszméket valló Kossuth, a középutas, mindig békéltető Deák és a centralista Eötvös. (Ez utóbbi ahhoz a kisebbséghez tartozott a köznemességben belül, akik a nyugat-európai típusú parlamentnek felelős erős központi kormányzat eszméjét vallották, ami a municipalisták számára 1848 elejéig valóságtól elrugaskodott ötletnek számított).¹⁷ A polgárság, ahogy egész Kelet-Közép-Európában, túl gyenge volt az érdemi befolyáshoz, míg a jobbagység semminemű politikai jogokkal nem rendelkezett, szereppel viszont bírt: a bécsi udvar átmeneti hajlandóságát a reformok elfogadására jelentősen javította a lázadásuktól való félelem.¹⁸

Mіндеzt összegezve elmondhatjuk, hogy az események fókuszában ténylegesen a köznemesség állott, a reformok véghezvitelére azonban szükségük volt a változással rokonszenvező arisztokratákra is, valamint (igaz, hogy csak rendkívül rövid ideig) a polgári Magyarország megszületésében közvetve szerephez jutottak a tényleges hatalommal nem rendelkező honorációrok is.

3. A párizsi forradalomtól Batthyány kinevezéséig

1847 novemberében, amikor V. Ferdinánd összehívta a magyar országgyűlést, egész Európa-szerte tapintható volt a feszültség.¹⁹ 1846-ban a galíciai parasztlázadást követően 1847-ben az éhséglázadás miatt véres összeütközésekre került sor Franciaországban, Angliában ipari válság tört ki, bankok mentek csődbe, majd 1848

¹⁵ DEÁK 1983. 74.

¹⁶ SPIRA 1973. 177.

¹⁷ RUSZOLY 1997. 27.

¹⁸ DEÁK 1983. 26-28.

¹⁹ DEÁK 1983. 82.

elején Ausztriában is kirobbant a pénzügyi válság, amely a bécsi bank fizetéseképtelenségében öltött testet.²⁰

A magyar reformokhoz és egyúttal a pesti forradalomhoz vezető út központi alakja vitathatatlanul Kossuth Lajos volt, aki március 3-án a pozsonyi országgyűlés alsótáblájának ülésén elmondott szenvedélyes beszédében ismertette felirati javaslatát, melyben a társadalmi-gazdasági hátramaradás okát abban jelölte meg, hogy az országot nem saját alkotmányos törvényei szerint kormányozták a 16. század óta.²¹ Kossuth a helyzet megoldása érdekében nemcsak Magyarország, hanem Ausztria számára is alkotmányt követelt, ami egyet jelentett az abszolutizmus felszámolásával az egész Habsburg Birodalomban. A királynak címzett felirati javaslat szólt emellett (főként Eötvös József ösztönzésére) a felelős magyar kormány felállításáról, a jobbágyfelszabadításról, valamint hazánk függetlenségéről is, azaz annak garantálásáról, hogy az országot az uralkodó csak saját törvényei szerint fogja kormányozni. A beszéd és a felirati javaslat többlet között azért vált korszakos jelentőségűvé, mert miután február 29-én megérkezett Bécsbe a párizsi forradalom híre, a bécsi liberálisokat Kossuth beszéde rendkívüli lázba hozta, aminek eredményeként az Osztrák Császárság fővárosában március 13-án kitört a forradalom.

A magyar ügyet azonban gátolta, hogy az országgyűlés második kamarája, a felsőtábla nem ülésezett ezidőtájt, és az ő egyetértésükre is szükség lett volna ahhoz, hogy a rendek a király elé terjesszék követeléseit. Kossuth, annak érdekében, hogy a pozsonyi diéta ingadozó követéit politikai nyomás alá helyezze, felkérte az Ellenzéki Kör tagjait (akik lényegében az Ellenzéki Párt pesti szervezetét jelentették) egy petíció megszövegezésére, amely végül a 12 pont megszületésében csúcsosodott ki. Az ebben megfogalmazott követelések túlterjeszkedtek Kossuth eredeti felirati javaslatán, amikor a sajtó szabadságát is követelték, hadügyi kérdéseket érintettek, vagy épp az Erdéllyel való Uniót proklamálták. Ezt a dokumentumot az eredeti tervek szerint március 15-én nyújtották volna be a pozsonyi országgyűlésnek, azonban a bécsi forradalom hírére a pesti radikálisok Petőfi vezényletével úgy döntöttek, hogy március 15-én Pesten fogják az kihirdetni. Egy brit szólással élve, „*a többi már történelem*”, de azt látni kell, hogy a pesti forradalom kirobbanása is – közvetve – Kossuth cselekedeteinek következménye volt.²²

Visszaugorva egy nappal az időben, március 14-én Pozsonyban a nádor a bécsi forradalom okozta zűrzavar következtében összehívta a főrendeket, akik változtatás nélkül elfogadták Kossuth javaslatát, majd másnap reggel elindult Bécsbe az országgyűlési delegáció Kossuth vezetésével, hogy tárgyaljon a követelésekről az uralkodóval. A felirat szövege még március 15-én reggel kibővült a felelős magyar kormány létrehozására és a magyar miniszterelnök azonnali kinevezésére vonatkozó tétélekkel. Ekkor Pozsonyban még semmit sem tudtak a pesti eseményekről, tehát a

²⁰ SPIRA 1973. 54.

²¹ FÁBIÁNNÉ 1998. 232.

²² DEÁK 1983.77.

magyar diéta követéinek döntéseire a bécsi forradalom hírének volt komoly hatása. Bár a magyar delegációt a bécsi tömeg ünnepelte, az uralkodóval folytatott tárgyalások első körben mégis eredménytelenek voltak. Másnap, a pesti forradalom hírére az udvar meghátrált, és V. Ferdinánd március 17-én kinevezte Magyarország első miniszterelnökéül Batthyány Lajost.

Ezt követően indult meg a pozsonyi országgyűlésen a lázas törvényhozói munka, hiszen mindenki tudta, hogy történelmi lehetőség született a reformok megvalósítására. A célok többsége teljesen egyértelmű volt, hiszen már az 1840-es években konszenzus alakult ki az olyan kérdésekben, mint a jobbágyszabadítás szükségessége, vagy épp az ősiség eltörlése. 1848 nagyjai azonban így is hihetetlen feladattal szembesültek: le kellett bontaniuk a jog eszközeivel a rendi állam- és jogrend intézményeit, meg kellett teremteni a polgári átalakulás fundamentumát, meg kellett határozniuk a modern polgári állam alapvető szervezeti kereteit és végezetül rendelkezni kellett az egyéni szabadságjogokról – még hozzá rendkívül rövid idő alatt. Ebben szerepet játszott az is, hogy a politikai elit tagjai tudták, hogy amennyiben nem lépnek időben, az irányítás kicsúszhat kezeik közül – akár Bécs, akár az egyre jobban forrongó nép irányába.

4. Az 1848. évi III., IV. és V. törvénycikkek megszületése

A Minisiteriumról szóló javaslat

A vágtatva tárgyalt törvények elnevezést kiérdemlő későbbi áprilisi törvénycikkek esetében tán nem meglepő, hogy a Ministeriumról szóló javaslatot – V. Ferdinánd leiratának március 19-én bekövetkezett megérkezését követően – az országgyűlés mindkét táblája március 23-án már el is fogadta. Ehhez azt is hozzá kell tenni, hogy a szöveg fő megalkotójának, Ghyczy Kálmánnak a törvényjavaslat kidolgozására mindössze 24 óra állt rendelkezésre,²³ ami miatt nemtetszésének is hangot adott. A helyzetet jól jellemzi, hogy egy alkalommal az ő jelenléte nélkül zajlottak a tárgyalások, holott az ő feladata lett volna az üzenetek közvetítése a két tábla között.²⁴ A javaslatot azonban nemcsak formai értelemben fogadta el mindkét tábla (ami természetesen a közjogi érvényesség feltétele volt), hanem tartalmilag is látható, hogy mind az átalakulás fő képviselőinek tekinthető köznemesség, mind a főnemesség észrevételeit is figyelembe véve született meg a törvény. Igaz, érdemi változásokat a főrendek nem javasoltak, de a válaszüzenetükben megfogalmazott javaslataik többségét az alsótábla elfogadta.

A törvény március 24-én érkezett meg a Magyar Udvari Kancellária Diétális Bizottsága elé. A bizottság a rendi alkotmányból kiindulva ki akarta venni a kormány hatásköréből a királyhoz köthető felségjogok gyakorlását, így a főkegyúri jog, a kegyelmi jog, valamint a hadügyi kérdések terén javasolt változtatást – mindezt a

²³ SZIGETI 2013. 95.

²⁴ SZIGETI 2013. 99.

Pragmatica Sanctio alapján. Javaslatok között szerepelt az is, hogy az uralkodó a kormány bármely tagját tetszése szerint magához rendelhesse, ezáltal gyengítve a leendő magyar kormányzatot. Március 26-án az Államkonferencia elé került a javaslat, ahol még erőteljesebben ki akarták üresíteni a javaslatot. Kiemelendő, hogy a konferencia tagjai Ferenc Károly vezetésével csak taktikailag kívánták „jóváhagyni” a javaslatot. Úgy gondolták, hogy a forradalmi hullám elültével, a harcok megszűntével visszavonják majd a megadott engedményeket. Emellett javaslatot tettek arra is, hogy a Magyar Udvari Kancellária a továbbiakban is fennmaradjon, és annak már említett Diétális Bizottságát lényegében a kormány fölé helyezték volna. Emellett az Államkonferencia elképzelései tükrében a pénzügyek részben közösek lettek volna, és a király kizárólagos hatáskörében maradt volna a hadsereg alkalmazása, valamint a tisztek kinevezése.²⁵

Ezt tartalmazta a március 29-én Pozsonyba érkezett, lényegében elutasító tartalmú leirat is, ami hatalmas felháborodást keltett az országgyűlés ülésén. Batthyány bejelentette, hogy ilyen körülmények közepette a miniszterelnökséget nem tudja vállalni, Kossuth pedig a kerületi ülésen úgy fogalmazott, hogy az udvar célja az, hogy a gyűlöletes *bureaucratia* ezentúl is Bécsben maradjon, és a magyar független minisztérium ne legyen egyéb, mint alacsony postahivatal. A király szavát adta, hogy felállítja a felelős magyar minisztériumot, most az ő tanácsadói a királyi szó szentségét akarják megnyirbálni. Kossuth szóba hozta Apponyi, Jósika, Wirkner nevét is, hozzátéve, hogy amennyiben nem történik változás, hazaárulással fogja őket vádolni.²⁶ Az alsótáblán még aznap határozatot fogadtak el, melyben ismételtlen leszögezték a felelős magyar kormányzat létrehozására irányuló szándékot, amihez a felsőtábla még aznap este hozzájárult.

István nádor másnap Bécsbe ment a határozatokkal, majd az udvarnál elérte, hogy meghívják Batthyányt, Deákot, Széchenyit és Eötvöst. Aznap éjjel sikerült közelebb hozni az álláspontokat, és ebben nagy szerepe volt a pesti forradalmi állapotokról szóló híreknek, valamint az újabb bécsi megmozdulásoknak, tehát az udvar azon félelmének, hogy a helyzet még tovább súlyosbodhat. Ezekben a hetekben bizonyos körökben felmerült annak gondolata is, hogy Istvánt magyar királlyá koronázzák, ami az ország elszakadását jelenthette volna.

A kialakult, végeredményben az udvar által megszabott feltételek a következők voltak: a sérthetlenség kimondása csak István főhercegre vonatkozzon, az egyházi és világi méltóságok kinevezése ellenjegyzési jog mellett a királyt illesse, ezen ügyeket a személye körüli miniszter a mellé rendelt álladalmi tanácsosokkal rendezze, és az egész birodalmat érintő költségekről ideiglenes intézkedés tétessék. A hadseregnek az ország határain kívül való alkalmazása szintén a király joga maradt a miniszter ellenjegyzése mellett. A magyar országgyűlés elfogadva a bécsi kormányzat követeléseit, április 2-3-

²⁵ RUSZOLY 1997. 31.

²⁶ RUSZOLY 1997. 32.

án újratárgyalta a javaslatot,²⁷ majd ezt követően április 8-án V. Ferdinánd aláírta a törvényt.

Az országgyűlés évenkénti ülésezéséről szóló javaslat

Az országgyűlés évenkénti ülésezéséről szóló IV. törvénycikk esetén – melynek kidolgozója Szemere Bertalan volt – azt láthatjuk, hogy érdemi vita zajlott a konzervatívabb színezetű felsőtáblán. A főrendek ülésén szó esett az országgyűlés évenkénti ülésének tartamáról, az időközi törvényszentesítés kérdéséről, az országgyűlési tisztségviselők választásáról, illetve arról, milyen feltételek megléte mellett oszthassa fel a király a parlamentet idő előtt. A törvény érdemét vitatva, az évenkénti ülésezés szükségességét kérdőjelezte meg Ocskay Antal, de a III. tc.-re való tekintettel ezen nem lehetett változtatni, hiszen abban az szerepelt, hogy a kormánynak évente be kell mutatnia a költségvetést az Országgyűlésnek, ami szükségessé tette annak összehívását, így a kérdés lekerült a napirendről. A széleskörű viták ellenére a javaslat érdemét nem módosítva, a felsőtábla elkészítette válaszüzenetét. Az alsótábla március 22-én hozzájárult az általuk hozott változásokhoz, egyedül a titkos ülésen való határozathozatalt megengedő módosítást nem tartották lehetségesnek, amit a felsőtábla elfogadott.²⁸ 1848. március 31-én látott napvilágot a Diétális Bizottság javaslata, amely enyhe módosításokat javasolt a törvény szövegében, de egy napra rá az Államkonferencia teljes egészében elfogadta a rendek akaratát, lehetővé téve, hogy április 2-án megszülessen V. Ferdinánd egyetértő leirata.

A népképviselő választójogról

A népképviselői választójogot a magyar jogrendszerbe iktató 1848. évi V. törvénycikkről egyértelműen el lehet mondani, hogy az európai forradalmi hullám hatása alatt született alkotás. A liberális nemesség, köztük Kossuth sem kívánta az 1840-es években külön rendként kezelni a fölszabaduló jobbágyságot, hanem be akarta vonni a hagyományos megyei keretekbe, korabeli megfogalmazással élve „*az alkotmány sáncaiba*”. A népképviselő bevezetése az országgyűlési választásokon az 1848. februári francia forradalom előtt fel sem merült a pozsonyi országgyűlésen. A kérdést egyedül a városi törvényjavaslat vitájában érintették, és ekkor is csak a városok, a honoráciorok és a szabad községek országgyűlési képviselőit érintően.²⁹ 1848 tavaszán a forradalmak hatására megszületett a politikai akarat, és a Ghyczy-Kossuth-Szemere által megalkotott, ideiglenesnek szánt javaslatot a főrendek ellenkezése ellenére is sikerült elfogadnia az országgyűlésnek. A javaslatról a Diétális Bizottság március 31-én, – mielőtt azt mindkét tábla elfogadta volna – pozitív véleményt nyilvánított. Bécsben

²⁷ Lásd: 1848. évi III. tc. 2. §, 7-8. §§

²⁸ RUSZOLY 1997. 33.

²⁹ RUSZOLY 1997. 10., 59.

ekkor már úgy gondolták, hogy a parasztságot mellőző rendi képviselő fenntarthatatlan, és ezzel a Staatskonferenz sem helyezkedett szembe.³⁰ Az Államkonferencia jóváhagyását követően a király is aláírta a törvényt, amely 30 társával együtt alapja lett a polgári Magyarországnak.

5. A polgári alkotmány jellemzői

Annak, hogy a liberális nemesség értelmezésében váltak valóra a polgári forradalmak általános követeléseit Magyarországon, a megvalósítás módjában nagy szerep jutott. A fentiek alapján egyértelműen le kell szögeznünk, hogy bár az átalakulás mértéke forradalminak volt tekinthető, megvalósítása mégsem volt az. Ellentétben pl. a nagy francia forradalommal, ahol a harmadik rend képviselői lényegében megfosztották előjogaiktól az előkelőket, és így valósították meg a törvény előtti egyenlőség eszméjét, a magyar országgyűlés a jogkiterjesztés talaján állott, ami azt jelentette, hogy nem a nemesi előjogokat törölték el, hanem épp ellenkezőleg: Eötvös gondolata alapján ezeket terjesztették ki az ország valamennyi lakosára,³¹ ahogy erre Kossuth már 1841-ben utalt.³²

Ez olyan szempontból is nagy jelentőséggel bírt, hogy teljesen új, kartális alkotmány létrehozására, amely a rendi-képviselői monarchiából alkotmányos monarchiává alakította volna az országot, nem volt idő. A politikai akarat sem ebbe az irányba mutatott, hiszen bár a március 15-én történt pesti eseményeknek abból a szempontból nagy jelentőségük volt, hogy a bécsi udvar engedjen a magyar országgyűlés követeléseinek, a forradalmi események lényegében még aznap véget is értek. A pesti forradalom főszereplőinek a későbbiekben nem volt érdemi beleszólásuk a politikai folyamatokba. A fő döntések Pozsonyban, az országgyűlésen születtek meg. Ezeket a törvényjavaslatokat kivétel nélkül a rendi alkotmány szabályainak megfelelően fogadták el, pontosan betartva annak valamennyi rendelkezését, egészen odáig, hogy 1848. április 11-én az uralkodó szentesítette ezeket. Ezzel a 31 törvénycikkből álló, és a későbbiekben áprilisi törvényeknek nevezett törvénycsomaggal Magyarországon nem forradalom, hanem reform útján született meg az alkotmányos monarchia.³³ Mindez lehetőséget adott nemcsak a magyar történeti alkotmány fennmaradására, hanem annak szerves továbbfejlesztésére is, hiszen a 20. század elejének jogászai az 1848-as törvényeket alkotmányunk szerves részének tekintették.

Felmerülhet a kérdés, miért tartották ennyire fontosnak a magyar politikai elit tagjai, hogy alkotmányos és ne forradalmi úton történjenek a változások. E tekintetben egyrészt a magyar történeti alkotmány tisztelete adhat számunkra magyarázatot, pontosabban az, hogy a polgári átalakulást azok az államférfiak valósították meg, akik

³⁰ RUSZOLY 1997. 68.

³¹ MEZEY 2015. 56.

³² RUSZOLY 1997. 10.

³³ MEZEY 2016. 56.

életület a magyar alkotmány védelmének szentelték, amivel a forradalmi út egyértelműen ellentétes lett volna. Az alkotmányossághoz való ragaszkodást remekül példázza, hogy amikor 1848 őszén végzetesen megromlik a viszony a magyar kormány és a bécsi udvar között, és kitör a szabadságharc, a magyar országgyűlés bár felállítja az Országos Honvédelmi Bizottmányt, amely a végrehajtó hatalom gyakorlására lesz jogosult, de ezt mégis az alkotmányos rend lehető legteljesebb kíméletével teszik. A korabeli liberális politikusok gondolkodását jól mutatja, hogy Batthyány Lajos is azért kérte fel Kossuthot a politikailag kevésbé meghatározó pénzügyi tárca vezetésére, hogy el tudja fogadtatni a királlyal a kormány névsorát, és a radikális Kossuth sem gondolt arra, hogy a pesti forradalmi események vezetőit bármilyen szinten is bevonja a hatalom gyakorlásába.³⁴

6. Az áprilisi törvények kritikája

Az időnek, pontosabban az idő hiányának nagy szerepe volt abban is, hogy az áprilisi törvények több tekintetben hiányosak voltak. Hiányzott néhány alapjog törvénybe iktatása (gyülekezési jog), több döntés meghozatalát későbbre halasztották (ösiség kérdése, modern adórendszer kidolgozása), és a Habsburg Birodalmon belül sem határozták meg pontosan a törvények Magyarország helyét. 1848 Magyarországa függetlenebb lett volna, mint amilyen 1867 Magyarországa lett, ez azonban a dinasztia számára nem volt elfogadható.

Deák Istvánt idézve, jól mutatja a helyzet komplikáltságát, hogy amikor az 1848-as forradalmak hullámai elérték a Habsburg Monarchiát, annak „(...) *11 nemzetiségének és szerencsétlen ügyefogyott uralkodójának egyik napról a másikra kellett megbirkóznia olyan kérdésekkel, mint például, hogy megmaradjon-e a monarchia, vagy csatlakozzék-e Ausztria (de nem az egész monarchia) az akkor még nem is létező, egyesült Németországhoz? És ha csatlakoznék, akkor miképp alakuljon Ausztria viszonya a monarchia többi tartományával? Hogy a Monarchia, amennyiben fennmarad, centralizált legyen-e vagy federalizált, és hogy alkotmányos legyen-e vagy diktatórikus? Hogy a monarchiában egy hadsereg legyen-e vagy kettő, esetleg három vagy négy? Hogy a magyarok, horvátok, szerbek, csehek és szlovákok, lengyelek, ukránok, románok és olaszok (...) maradjanak-e a monarchiában, és ha igen, milyen formában?*” Továbbá: *Erdély egyesüljön Magyarországgal? Vajdaság egyesüljön Horvátországgal? Legyen-e cseh önkormányzat? Mi történjen a szlovákokkal? Önkormányzatisággal rendelkező Galíciát hozzanak létre, vagy megszülessen a független Lengyelország? Megtörténjen-e az egyre elodázhatatlanabb társadalmi, gazdaság reform, és ha igen, ki valósítsa meg?*” Deák szerint „nyugodtan állíthatjuk, hogy az osztrák birodalom 35

³⁴ DEÁK 1983. 116-117.

millió lakosát két közös tulajdonság jellemezte 1848-ban: a konfúzió és a tanácstalanság.”³⁵

7. Befejezés

A pozsonyi országgyűlés követei – érzékelve az óriási politikai kockázatokat – e kérdéseket megkerülték, ami azért bizonyult utólag visszatekintve hibának, mert a nemzetiségeket maga mellé állító bécsi udvar sikerrel fordította szembe Magyarország lakosságának felét a forradalom ügyével. Ezzel elveszett 1848 talán legfontosabb sikere, miszerint vértelenül sikerült elérni az évtizedek óta követelt változásokat, és torkolltak az események a szabadságharc kitörésébe, majd annak leverésébe 1849 nyarán. Ez együtt járt Magyarország alkotmányosságának felfüggesztésével, az ország 5 részre szakításával és betagozásával az Osztrák Császárságba. Az áprilisi törvények szelleme azonban tovább élt. 1860-ban az Októberi Diploma kihirdetését követően a magyar alkotmányosság részleges helyreállítása helyett a magyar politikusok jelentős része az 1848-as törvényekhez való visszatérés mellett kardoskodott, majd sok tekintetben az 1867-es osztrák-magyar kiegyezés valósította meg azokat a célokat, amelyeket az 1848-as törvények jogi formába öntöttek.

Felhasznált irodalom

DEÁK István: A törvényes forradalom. Kossuth Lajos és a magyarok 1848-49-ben. Gondolat, Budapest, 1983.

FÁBIÁNNÉ Kiss Erzsébet: A kormányzat szervezeti változásai. *Jogtudományi Közlöny*, 1998. 53. VII-VIII. Az MTA Állam- és Jogtudományi Bizottságának folyóirata, Budapest.

GERGELY András: Magyarország története a 19. században. Osiris, Budapest, 2005.

KÁROLYI Árpád: Az 1848-diki pozsonyi törvénycikk az udvar előtt. Magyar Történelmi Társulat, Budapest, 1936.

MEZEY Barna: Parlamenti kormányzat vagy parlamentáris reform? (A magyar parlamentáris rendszer kialakítása 1848-ban). In: BALOGH Judit (szerk.): Kossuth Lajos és a Modern Állam Koncepciója című országos jogtörténeti konferencia (Debrecen, 2002. október 3-4.) tanulmányai. DE ÁJK, Debrecen, 2004. 71-82.

MEZEY Barna: Szuverenitáskérdések. *Jogtörténeti Szemle*, 2015/3. szám. Gondolat, Budapest.

RUSZOLY József: Alkotmány és hagyomány. JATEPress, Szeged, 1997.

³⁵ DEÁK 1983. 18-19.

SPIRA György: *A negyvennyolcas nemzedék nyomában*. Magvető, Budapest, 1973.

SZIGETI István: *„Hazámnak hasznos polgára kívánok lenni”*: Ghyczy Kálmán élete és politikai pályája (1808-1888). Gondolat, Budapest, 2013.

NATIONAL MODERNIZATION THROUGH THE "CONSTITUTIONAL REVOLUTION" OF 1848 – PRETEXT AND CONTEXT

As the wave of revolutions swept through Europe in 1848, it reached Hungary as well. There were, however, two decisive factors in which the Hungarian Revolution differed from those of Western Europe: first, it was fought by the noblemen of the country in absence of a civil society and therefore the concept of the civil state and society and the principle of equality before the law was interpreted through them. Second, it was not the revolutionary events of March 15 that proved revolutionary but the adoption of the so-called April Laws on April 11, 1848.

The 31 Articles of 1848 practically provided a constitution for Hungary, which thereby turned into a constitutional monarchy. Based on these laws, adopted by the last feudal Diet, signed by the King, Ferdinand V. and promulgated as official law of the land, Hungary transformed itself peacefully from a feudal-representative monarchy with (almost) absolute rulers into a constitutional monarchy. Why the Hungarian noblemen succeeded in having these laws adopted and how these regulations changed the country both in the short time during which they were in effect and in the long run as the content of these laws was later reintroduced in Hungary, prove how a legislative act and/or a constitution itself can be a tool of modernization as well as the vehicle of national identity.